

Μετά το Φαρμακονήσι

Η ευθύνη του Λιμενικού Σώματος για παραβιάσεις ανθρωπίνων
δικαιωμάτων στη θάλασσα

Αύγουστος 2023

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	2
1. Ουσιαστικές παραβιάσεις των άρθρων 2 και 3 ΕΣΔΑ	5
1.1. Τα σημεία της απόφασης <i>Safi</i> κατά <i>Ελλάδας</i>	5
1.2. Πλημμελής διεξαγωγή επιχειρήσεων έρευνας και διάσωσης	6
1.3. Διακινδύνευση της ζωής στη θάλασσα	7
Χρήση όπλων	7
Εγκατάλειψη σε πλωτές σχεδίες στη θάλασσα	9
1.4. Μεταχείριση επιζώντων ναυαγίων	9
2. Πλημμέλειες και αναποτελεσματικότητα δικαστικής διερεύνησης	11
2.1. Τα σημεία της απόφασης <i>Safi</i> κατά <i>Ελλάδας</i>	11
2.2. Συστημικές ελλείψεις σε προανάκριση και προκαταρκτική εξέταση	12
2.3. Πλημμελής συλλογή του αποδεικτικού υλικού	14
Ελλείψεις στις καταθέσεις μαρτύρων και στη διερμηνεία	14
Ελλείψεις σε εκθέσεις αυτοψίας, πραγματογνωμοσύνη, ψηφιακές αποδείξεις	15
Ελλείψεις σε ιατροδικαστικές εκθέσεις	16
Αποφάσεις ποινικών δικαστηρίων	17
2.4. Ποινική δίωξη των θυμάτων	17
3. Συμπεράσματα & Προτάσεις	19

Εισαγωγή

Με μία εμβληματική απόφασή του στις 7 Ιουλίου 2022, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ) καταδίκασε την Ελλάδα για το πολύνεκρο ναυάγιο που έλαβε χώρα οκτώ χρόνια πριν, τον Ιανουάριο του 2014, στα ανοιχτά του Φαρμακονησίου.¹ Η απόφαση, η οποία κατέστη αμετάκλητη στις 7 Οκτωβρίου 2022, όχι μόνο δικαιώνει τα θύματα του τραγικού συμβάντος και τους συγγενείς τους, αλλά αποτελεί εφελκτήριο για μία εκ βάθρων εξέταση της ευθύνης της χώρας για την τήρηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της αντιμετώπισης δομικών προβλημάτων στη διαχείριση των θαλάσσιων αφίξεων προσφύγων και μεταναστών, καθώς και για την αξιόπιστη και αποτελεσματική δικαστική διερεύνηση των περιστατικών αυθαιρεσίας των σωμάτων ασφαλείας στη θάλασσα.

Η προστασία της ανθρώπινης ζωής και η υποχρέωση διάσωσης στη θάλασσα αποτελούν θεμελιώδη αρχή του διεθνούς, ενωσιακού και εθνικού δικαίου.² Η απαγόρευση των βασανιστηρίων και της κακομεταχείρισης αποτελεί απόλυτη υποχρέωση των κρατών.³ Η, δε, προστασία των προσφύγων και του θεμελιώδους δικαιώματος στο άσυλο⁴ διαπνέει υποχρεωτικά τους κανόνες που εφαρμόζονται στις θαλάσσιες επιχειρήσεις επιτήρησης και προστασίας συνόρων, ενώ ο Κανονισμός 656/2014 για τις θαλάσσιες επιχειρήσεις υπό τον συντονισμό της Frontex, όπως η «Επιχείρηση Ποσειδών» που υλοποιείται στο Αιγαίο άνω της δεκαετίας,⁵ επιβάλλει αυστηρές υποχρεώσεις στις ελληνικές αρχές, ως προς την τήρηση του δικαιώματος στη ζωή και της αρχής της μη επαναπροώθησης.⁶

Στο Σχέδιο Δράσης που υπέβαλε ενώπιον της Επιτροπής Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης για την παρακολούθηση της εκτέλεσης της απόφασης *Safi κατά Ελλάδας*, η Ελληνική Κυβέρνηση κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η υπόθεση του Φαρμακονησίου ήταν μεμονωμένη και δεν ανταποκρίνεται σε συστημικές παραβιάσεις σε σχέση με τη διάσωση.⁷

Η νομική ομάδα της Υποστήριξης Προσφύγων στο Αιγαίο (RSA) και της PRO ASYL έχει εκπροσωπήσει, στο διάστημα της τελευταίας δεκαετίας, πρόσφυγες οι οποίοι καταγγέλλουν ενώπιον των ελληνικών αρχών και του ΕΔΔΑ ουσιαστικές και

¹ ΕΔΔΑ, *Safi κατά Ελλάδας*, Προσφυγή 5418/15, 7 Ιουλίου 2022.

² Μεταξύ άλλων, άρθρο 98 Σύμβασης για το Δίκαιο της Θάλασσας, άρθρο 3 Κανονισμού (ΕΕ) 656/2014 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 15^{ης} Μαΐου 2014 περί κανόνων επιτηρήσεως των εξωτερικών θαλάσσιων συνόρων στο πλαίσιο της επιχειρησιακής συνεργασίας που συντονίζεται από τον Ευρωπαϊκό Οργανισμό για τη Διαχείριση της Επιχειρησιακής Συνεργασίας στα Εξωτερικά Σύνορα των Κρατών Μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης [2014] Επίσημη Εφημερίδα ΕΕ L189/93, άρθρο 5, παρ. 2, περ. δ' Ν 4150/2013, ΦΕΚ Α' 102/29.04.2013.

³ Μεταξύ άλλων, άρθρο 4 Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΧΘΔ), άρθρο 3 Ευρωπαϊκής Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ).

⁴ Άρθρο 18 ΧΘΔ, άρθρο 6 Οδηγίας 2013/32/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 26^{ης} Ιουνίου 2013, σχετικά με κοινές διαδικασίες για τη χορήγηση και ανάκληση διεθνούς προστασίας [2013] Επίσημη Εφημερίδα ΕΕ L180/60.

⁵ Frontex, *Main Operations*, διαθέσιμο στο: <https://bit.ly/3CCSTXM>.

⁶ Άρθρα 3 και 4 Κανονισμού 656/2014.

⁷ Ελληνική Κυβέρνηση, *Action Plan (02/06/2023) - Communication from Greece concerning the case of Safi and Others v. Greece (Application No. 5418/15)*, DH-DD(2023)696, 2 Ιουνίου 2023, σκ. 14-15, διαθέσιμο στο: <https://shorturl.at/rsH17>.

διαδικαστικές παραβιάσεις του άρθρου 2 ΕΣΔΑ για το δικαίωμα στη ζωή και του άρθρου 3 ΕΣΔΑ περί της απαγόρευσης βασανιστηρίων, απάνθρωπης και εξευτελιστικής μεταχείρισης, σε σχέση με επιχειρήσεις του Λιμενικού Σώματος στη θάλασσα. Οι οργανώσεις τονίζουν ότι οι ελλείψεις που εντοπίστηκαν στην υπόθεση του Φαρμακονησίου δεν είναι μεμονωμένες, αλλά καταδεικνύουν γενικότερες παραβιάσεις των άρθρων 2 και 3 ΕΣΔΑ κατά τη διάρκεια εν γένει επιχειρήσεων του Λιμενικού σχετικά με την προστασία συνόρων και τη διάσωση, καθώς και κατά το στάδιο της έρευνας των καταγγελιών.

Περαιτέρω, η RSA είναι μέλος του Μηχανισμού Καταγραφής Περιστατικών Άτυπων Αναγκαστικών Επιστροφών της Εθνικής Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΕΔΑ), όπου καταγράφονται, μεταξύ άλλων, περιστατικά επαναπροωθήσεων στη θάλασσα.⁸

Η παρούσα έκθεση αναφέρεται ενδεικτικά στις κάτωθι υποθέσεις, τις οποίες εκπροσωπεί η RSA και στις οποίες οι προσφεύγοντες έχουν καταγγείλει ενώπιον των ελληνικών αρχών πλημμέλειες και καθυστέρηση σε επιχείρηση διάσωσης (υπόθεση Αγαθονησίου: *F.M. κατά Ελλάδας*), αλόγιστη χρήση όπλων κατά τη διάρκεια επιχειρήσεων καταδίωξης σκαφών (υπόθεση Ψερίμου: *Alkhatib κατά Ελλάδας*, υπόθεση Σύμης: *Almukhlis κατά Ελλάδας*), εγκατάλειψη σε πλωτές σχεδίες κατά τη διάρκεια απόπειρας επαναπροώθησης (υπόθεση Ρόδου I: *Alhassar κατά Ελλάδας*, υπόθεση Ρόδου II), ποινική δίωξη και καταδίκη θυμάτων κατόπιν μήνυσής τους κατά των λιμενικών και αθώωση αυτών (υπόθεση Χίου). Σοβαρές πλημμέλειες παρατηρούνται και στην ποινική έρευνα των καταγγελιών, στη μεταχείριση των επιζήσαντων ναυαγίων και στη μη καταγραφή των αγνοουμένων.

Υπόθεση	Ημερομηνία	Στοιχεία περιστατικού & δικαστική διερεύνηση
Χίος	17 Ιουν 2007	Βασανιστήρια από λιμενικούς πάνω σε σκάφος. ⁹ Πρωτόδικη καταδίκη λιμενικών, αθώωση σε δεύτερο βαθμό. ¹⁰ Καταδίκη μαρτύρων για ψευδή κατάθεση.
Φαρμακονήσι	20 Ιαν 2014	Πρόκληση ναυαγίου κατά τη διάρκεια επιχείρησης επαναπροώθησης και παράλειψη διάσωσης. 11 νεκροί, γυναίκες και παιδιά Θέση δικογραφίας στο αρχείο από ΕισΝαυτΠειρ και ΑνΔικ. ¹¹ <i>Safi κατά Ελλάδας</i> , Προσφυγή 5418/15.
Ψέριμος	22 Σεπ 2014	Θανάσιμος τραυματισμός επιβάτη από πυροβολισμούς λιμενικών στη μηχανή λέμβου με πρόσφυγες κατά τη διάρκεια επιχείρησης προστασίας θαλάσσιων συνόρων, με σκοπό την ακινητοποίηση σκάφους. Θέση δικογραφίας στο αρχείο από ΕισΝαυτΠειρ και ΑνΔικ. ¹² <i>Alkhatib κατά Ελλάδας</i> , Προσφυγή 3566/16. ¹³

⁸ ΕΕΔΑ, Μηχανισμός Καταγραφής Άτυπων Αναγκαστικών Επιστροφών, διαθέσιμο στο: <https://shorturl.at/jkF78>.

⁹ PRO ASYL & Ομάδα Δικηγόρων για τα Δικαιώματα των Προσφύγων και Μεταναστών, "The truth may be bitter, but it must be told", Οκτώβριος 2007, 10-11, διαθέσιμο στο: <https://bit.ly/3XO2sen>.

¹⁰ ΝαυτΠειρ 365/2013, 25 Νοεμβρίου 2013, ΑνΔικ 167/2014, 6 Νοεμβρίου 2014.

¹¹ ΕισΝαυτΠειρ 263/2014, 27 Ιουνίου 2014, ΕισΑνΔικ 22 Ιουλίου 2014.

¹² ΕισΝαυτΠειρ 241/2015, 18 Ιουνίου 2015, ΕισΑνΔικ 6223/2015, 29 Ιουνίου 2015.

¹³ Κοινοποίηση 27 Μαρτίου 2019.

Σύμη	31 Αυγ 2015	Θανάσιμος τραυματισμός ανήλικου επιβάτη από πυροβολισμούς λιμενικών εντός του πιλοτηρίου θαλαμηγού με πρόσφυγες, κατά τη διάρκεια επιχείρησης κατάληψης της θαλαμηγού. Απαλλακτικό βούλεμα ΣυμβΝαυτΠειρ. ¹⁴ <i>Almukhlis κατά Ελλάδα</i> , Προσφυγή 22776/18. ¹⁵
Αγαθονήσι	16 Μαρ 2018	Καθυστέρηση έρευνας και διάσωσης ναυαγίου παρά την ενημέρωση του ΕΚΣΕΔ. ¹⁶ 16 νεκροί, μεταξύ των οποίων παιδιά. Απόρριψη έγκλησης από ΕισΝαυτΠειρ και ΑνΔικ. ¹⁷ <i>F.M. κατά Ελλάδα</i> , Προσφυγή 17622/21. ¹⁸
Ρόδος Ι	29 Μαρ 2020	Αυθαίρετη κράτηση, εγκατάλειψη στη θάλασσα / επαναπροώθηση με πλωτή σχεδία. Εκκρεμής προκαταρκτική εξέταση. <i>Alnassar κατά Ελλάδα</i> , Προσφυγή 43746/20.
Ρόδος ΙΙ	14 Ιαν 2021	Σύλληψη διασωθέντων ναυαγίου στη στεριά. Μη καταγραφή και έρευνα αγνοουμένων. Μεταφορά με λιμενικό σκάφος στη θάλασσα και εγκατάλειψη. Διάσωση από Τουρκικό Λιμενικό. Εκκρεμής αναφορά ενώπιον ΕισΝαυτΠειρ.
Λέσβος	30 Ιουλ 2021	Ναυάγιο με αγνοουμένους. Καθυστέρηση και ελλείψεις στην καταγραφή αγνοουμένων. Μη λήψη DNA. Έλλειψη ενημέρωσης σε επιζήσαντες και συγγενείς αγνοουμένων. Κράτηση επιζώντων χωρίς πρόσβαση σε τηλέφωνο, δικηγόρο, ψυχολόγο και υποστήριξη. Αναφορά στον Συνήγορο του Πολίτη.
Αντικύθηρα	24 Δεκ 2021	Ναυάγιο με αγνοουμένους. Κράτηση επιζώντων σε ακατάλληλες συνθήκες. Αναφορά στον Συνήγορο του Πολίτη.
Μύκονος	18 Ιουν 2022	Ναυάγιο με αγνοουμένους. Κράτηση επιζώντων σε ακατάλληλες συνθήκες. Αναφορά στον Συνήγορο του Πολίτη.
Κύθηρα	5 Οκτ 2022	Ναυάγιο με αγνοουμένους. Κράτηση επιζώντων κατά τη διάρκεια των διαδικασιών υποδοχής και ταυτοποίησης. Αναφορά στον Συνήγορο του Πολίτη.

Οι ανωτέρω πλημμέλειες, όπως καταδεικνύονται από τις εν λόγω υποθέσεις, αποτυπώνουν συστηματικές ελλείψεις στην τήρηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και γενικότερες πρακτικές των λιμενικών αρχών. Τα ζητήματα αυτά επανέρχονται στον απόηχο του ναυαγίου που έλαβε χώρα στα ανοιχτά της Πύλου στις 14 Ιουνίου 2023, με 82 νεκρούς και εκατοντάδες αγνοούμενους, το οποίο ερευνάται από τις δικαστικές αρχές.¹⁹ Σε πρόσφατη επιστολή της προς την Ελληνική Κυβέρνηση, η Επίτροπος Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Συμβουλίου της Ευρώπης επεσήμανε ότι «το ναυάγιο της 14 Ιουνίου δυστυχώς δεν αποτελεί μεμονωμένο φαινόμενο» και υπογράμμισε την

¹⁴ ΣυμβΝαυτΠειρ 33/2017, 11 Οκτωβρίου 2017.

¹⁵ Κοινοποίηση 27 Ιανουαρίου 2021.

¹⁶ RSA, «Αποτύπωση της τραγωδίας στο Αγαθονήσι», 26 Ιουνίου 2018, διαθέσιμο στο: <https://bit.ly/3QXVRfc>.

¹⁷ ΕισΝαυτΠειρ 6/2019, 20 Μαρτίου 2019, ΕισΑνΔικ 13/2019, 31 Δεκεμβρίου 2019.

¹⁸ Κοινοποίηση 11 Οκτωβρίου 2021.

¹⁹ RSA, «Ναυάγιο Πύλου: Χρονολόγιο και αρχείο μιας τραγωδίας που θα μπορούσε να έχει αποφευχθεί», 27 Ιουλίου 2023, διαθέσιμο στο: <https://shorturl.at/rETV1>, «Σκανδαλώδης έλλειψη ενημέρωσης και διερεύνησης, έναν μήνα μετά το ναυάγιο στην Πύλο», 14 Ιουλίου 2023, διαθέσιμο στο: <https://shorturl.at/yPQ39>, «Ως εδώ! Σεβασμός στους επιζώντες και τους νεκρούς/ές. Νόμιμες και ασφαλείς διαδρομές τώρα!», 14 Ιουνίου 2023, διαθέσιμο στο: <https://shorturl.at/mARZ9>.

επιτακτική ανάγκη να διεξαχθεί αποτελεσματική ποινική έρευνα του τραγικού περιστατικού.²⁰

1. Ουσιαστικές παραβιάσεις των άρθρων 2 και 3 ΕΣΔΑ

1.1. Τα σημεία της απόφασης *Safi* κατά Ελλάδα

Στη *Safi* κατά Ελλάδα, το ΕΔΔΑ καταδικάζει τη χώρα για παραβίαση των θετικών υποχρεώσεων που απορρέουν από το δικαίωμα στη ζωή, σύμφωνα με το άρθρο 2 ΕΣΔΑ. Το Δικαστήριο καταλήγει ότι «οι ελληνικές αρχές δεν έκαναν ό,τι θα μπορούσε να αναμένει κανείς ευλόγως από αυτές να κάνουν, προκειμένου να προσφέρουν στους προσφεύγοντες και στους οικείους τους το επίπεδο προστασίας που επιτάσσει το άρθρο 2 της Σύμβασης».²¹ Το Λιμενικό, αν και από την αρχή γνώριζε ότι το πλοιάριο ήταν μη αξιόπλοο και υπερπλήρες, οργάνωσε και διεξήγαγε μία επιχείρηση ρυμούλκησης, χωρίς να διασφαλίζει την ασφάλεια των επιβαινόντων στο πλοιάριο, χωρίς το ταχύπλοο του Λιμενικού να φέρει διασωστικό εξοπλισμό και συνακολούθως χωρίς να δοθούν σωσίβια, το Ενιαίο Κέντρο Συντονισμού Έρευνας και Διάσωσης (ΕΚΣΕΔ) ενημερώθηκε με σημαντική καθυστέρηση, καθ'ό χρόνο μεγάλο μέρος της βάρκας είχε ήδη βυθιστεί.²² Κρίνει, δε, ότι η Ελληνική Κυβέρνηση δεν παρείχε καμία εξήγηση για τις παραπάνω παραλείψεις και καθυστερήσεις, πέραν της, απορριπτόμενης από το Δικαστήριο, αναφοράς σε έλλειψη διασωστικών μέσων λόγω αυξημένων αφίξεων προσφύγων στη χώρα την κρίσιμη ημέρα του ναυαγίου.²³

Το ΕΔΔΑ καταδικάζει την Ελλάδα και για παραβίαση του άρθρου 3 ΕΣΔΑ, λόγω της εξευτελιστικής μεταχείρισης στην οποία εκτέθηκαν οι επιζώντες του ναυαγίου στο Φαρμακονήσι, όπου μεταφέρθηκαν σε υπαίθριο γήπεδο και έλαβαν εντολή να γδυθούν και να υποστούν σωματική έρευνα παρουσία τουλάχιστον δεκατριών ατόμων, μεταξύ των οποίων στρατιωτικών. Το Δικαστήριο υπογραμμίζει ότι οι επιζώντες τελούσαν υπό τον έλεγχο των αρχών και όχι σε καθεστώς ελευθερίας, υπενθυμίζει, δε, ότι «βρίσκονταν σε κατάσταση εξαιρετικής ευαλωτότητας: είχαν μόλις επιζήσει ναυάγιο και ορισμένοι εξ αυτών είχαν χάσει τους συγγενείς τους».²⁴

Αντίστοιχες καταγγελλόμενες παραβιάσεις των διεθνών υποχρεώσεων της χώρας προκύπτουν σε άλλες υποθέσεις επιχειρήσεων του Λιμενικού στο Αιγαίο, καταδεικνύοντας μία ευρύτερη τάση των ελληνικών αρχών να αποδίδουν πρωτεύουσα σημασία στην επιτήρηση των συνόρων και στην απώθηση των αφίξεων προσφύγων, κατά τρόπο που οδηγεί σε απαξίωση του καθήκοντος διάσωσης και του εννόμου αγαθού της ανθρώπινης ζωής και αξιοπρέπειας.

Ειδικότερα στις υποθέσεις που εκπροσωπεί νομικά η RSA, καταγγέλλονται: (1.2) η πλημμελής διεξαγωγή έρευνας και διάσωσης και (1.3) η διακινδύνευση της ζωής είτε με αλόγιστη χρήση όπλων είτε με εγκατάλειψη ατόμων σε διασωστικές σχεδίες.

²⁰ Επίτροπος Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Συμβουλίου της Ευρώπης, «Pylos shipwreck: the Greek authorities must ensure that effective investigations are conducted», 28 Ιουλίου 2023, διαθέσιμο στο: <https://shorturl.at/cefhT>.

²¹ ΕΔΔΑ, *Safi* κατά Ελλάδα, σκ. 166.

²² ΕΔΔΑ, *Safi* κατά Ελλάδα, σκ. 162.

²³ ΕΔΔΑ, *Safi* κατά Ελλάδα, σκ. 164.

²⁴ ΕΔΔΑ, *Safi* κατά Ελλάδα, σκ. 193 και 196.

Καταγγέλλονται, επίσης, (1.4) η κράτηση των επιζώντων σε ακατάλληλες συνθήκες και σοβαρές ελλείψεις στην καταγραφή των αγνοουμένων.

1.2. Πλημμελής διεξαγωγή επιχειρήσεων έρευνας και διάσωσης

Στην **υπόθεση του Αγαθονησίου (F.M. κατά Ελλάδας)**, οι προσφεύγοντες καταγγέλλουν ότι το Λιμενικό δεν διεξήγαγε επιχείρηση έρευνας και διάσωσης εύλογης διάρκειας, έκτασης και αποτελεσματικότητας για τον εντοπισμό λέμβου που βυθίστηκε τις πρωινές ώρες της 16^{ης} Μαρτίου 2018 στα ανοιχτά του νησιού Αγαθονησίου, εφόσον, από την ενημέρωση του ΕΚΣΕΔ στις 06:25 πμ από τον αναφέροντα το περιστατικό συγγενή των αγνοουμένων, ολοκληρώθηκε η επιχείρηση εντοπισμού σε λιγότερο από έξι ώρες και ήδη στις 12:15 πμ της ίδιας ημέρας χωρίς να έχουν ανευρεθεί οι αγνοούμενοι, σε αντίθεση με τη μεγάλης κλίμακας επιχείρηση έρευνας και διάσωσης που διεξήχθη την επομένη, στις 17 Μαρτίου 2018 – όταν βρέθηκαν τρεις διασωθέντες ναυαγοί στο Αγαθονήσι.

Ειδικότερα, η από 16 Μαρτίου 2018 έρευνα και διάσωση έλαβε χώρα παράλληλα με τον εντοπισμό έτερης λέμβου – της οποίας οι επιβαίνοντες αποβιβάστηκαν εν τέλει στο Φαρμακονήσι. Ως εκ τούτου δεν εκδόθηκαν σήματα προς τις λοιπές λιμενικές και στρατιωτικές αρχές και δεν ενεργοποιήθηκε το σχέδιο εκτάκτου ανάγκης για το εν λόγω περιστατικό. Το ένα από τα τρία εμπλεκόμενα σκάφη του Λιμενικού που συμμετείχε στην επιχείρηση ενεργούσε για τρεις περίπου ώρες, ενώ παράλληλα μετέφερε αποβιβασθέντες στο νησί από έτερη λέμβο, το δεύτερο σκάφος συμμετείχε για περίπου δύο ώρες και το τρίτο για τρεις περίπου ώρες, ενώ παράλληλα μετέφερε αποβιβασθέντες στο νησί από έτερη λέμβο.

Την αποτελεσματικότητα της επιχείρησης εντοπισμού πλήττουν περαιτέρω πλημμέλειες. Αφενός, οι αρμόδιες αρχές του ΕΚΣΕΔ δεν έπραξαν τα απαραίτητα προκειμένου να διευκολύνουν την επικοινωνία με τον αναφέροντα το περιστατικό, με αποτέλεσμα να μην συλλεχθούν οι απαραίτητες πληροφορίες και να μην εκτιμηθεί ορθώς η φάση κινδύνου και δη ότι αφορούσε ναυάγιο και όχι λέμβο σε δυσχερή θέση. Μολονότι αναγνωρίζεται στη δικογραφία ότι ο αναφέρων «ομιλούσε στοιχειώδη ή ακατάληπτα αγγλικά», με αποτέλεσμα αρκετά σημεία της επικοινωνίας να έχουν καταγραφεί ως «ακατάληπτα» στην απομαγνητοφώνηση της συνομιλίας, ενώ αντίστοιχα ζητήματα διερμηνείας προκύπτουν και από την απομαγνητοφώνηση λοιπών συνομιλιών του ΕΚΣΕΔ,²⁵ οι αρχές δεν ζήτησαν από τον αναφέροντα το περιστατικό διευκρινίσεις ούτε αιτήθηκαν συνδρομή διερμηνείας σε γλώσσα κατανοητή, παρά το γεγονός ότι ο αναφέρων ήταν κάτοικος του Κέντρου Υποδοχής και Ταυτοποίησης (ΚΥΤ) Σάμου, όπου διατίθενται υπηρεσίες διερμηνείας, και διαθέσιμος στις αρχές. Η έλλειψη παροχής διερμηνείας κατά τη διαδικασία ενεργοποίησης του τηλεφωνικού αριθμού 112 και της διαδικασίας διάσωσης αποτελεί πρόβλημα γενικότερου χαρακτήρα.

Αφετέρου, το ΕΚΣΕΔ παρέλειψε να κάνει χρήση των διαθέσιμων ηλεκτρονικών μέσων για να «σαρώσει» την περιοχή και να καταγράψει την έκταση επιχείρησης, ενώ τα σκάφη που διεξήγαγαν την επιχείρηση εντοπισμού δεν ήταν εξοπλισμένα με κατάλληλο εξοπλισμό για την ανεύρεση ναυαγών βυθισμένης λέμβου. Επίσης, το ΕΚΣΕΔ καθυστέρησε να αξιοποιήσει το γεωγραφικό στίγμα που εστάλη μέσω της εφαρμογής WhatsApp.

²⁵ ΕισΑνΔικ 13/2019, 31 Δεκεμβρίου 2019, 11-12, 17.

Τα ως άνω συνδέονται και με το γενικότερο πρόβλημα της έλλειψης κατάλληλου εξοπλισμού, εκπαίδευσης και ηλεκτρονικής καταγραφής πορειών.

1.3. Διακινδύνευση της ζωής στη θάλασσα

Χρήση όπλων

Στις **υποθέσεις της Ψερίμου (Alkhatib κατά Ελλάδας) και της Σύμης (Almukhlis κατά Ελλάδας)**, οι οποίες αφορούν περιστατικά δυσανάλογης χρήσης βίας και δη πυροβολισμών από λιμενικούς σε βάρος προσφύγων, οι παθόντες καταγγέλλουν αλόγιστη χρήση όπλων και θέτουν ως πρόβλημα (α) το ελλιπές κανονιστικό πλαίσιο για τη χρήση όπλων σε θαλάσσιες επιχειρήσεις του Λιμενικού σε υποθέσεις επιτήρησης συνόρων λόγω μεταναστευτικών ροών, καθώς και (β) ελλείψεις ως προς την εκπαίδευση, την οργάνωση και τον σχεδιασμό των επιχειρήσεων στη θάλασσα.

Επισημαίνεται ότι το ΕΔΔΑ έχει καταδικάσει την Ελλάδα για παραβιάσεις του άρθρου 2 ΕΣΔΑ σε ανάλογες περιπτώσεις, σχετικά με πλημμέλειες στον σχεδιασμό αστυνομικών επιχειρήσεων.²⁶

Σύμφωνα με τον Κανονισμό οπλοκατοχής, οπλοφορίας και οπλοχρησίας προσωπικού Λιμενικού Σώματος,²⁷ πυροβολισμός ακινητοποίησης κατά οχήματος, που ενέχει κίνδυνο τραυματισμού επιβαίνοντος προσώπου, επιτρέπεται μόνο για αποτροπή ένοπλης επίθεσης ή για αποτροπή επικείμενης τέλεσης ή εξακολούθησης κοινώς επικίνδυνου κακουργήματος ή κακουργήματος που τελείται με χρήση ή απειλή σωματικής βίας.²⁸ Περαιτέρω, απαγορεύεται πυροβολισμός ακινητοποίησης ή εξουδετέρωσης εφόσον υπάρχει σοβαρός κίνδυνος να πληγεί τρίτος από αστοχία ή εξοστρακισμό του βλήματος.²⁹

Σύμφωνα, ωστόσο, με απόρρητους «κανόνες εμπλοκής» του 1992 οι οποίοι τυποποιούν τις μεθόδους και διαδικασίες δράσης των πληρωμάτων των περιπολικών σκαφών του Λιμενικού Σώματος,³⁰ προβλέπεται η χρήση «προειδοποιητικής βολής» σε ασφαλή θαλάσσιο τομέα εάν το παρεμποδιζόμενο πλοiάριο δεν συμμορφωθεί σε εντολή αποχώρησης ή επιχειρήσει σε βάρος του λιμενικού σκάφους, καθώς και η ρίψη «εκφοβιστικής βολής» προς το πλοiάριο, είτε στους ιστούς είτε στο κατώτερο τμήμα εξάλων του σκάφους, προς ακινητοποίησή του σε περίπτωση άοπλης αντίστασης των οδηγών του πλοiού π.χ. με αλλεπάλληλες απόπειρες εμβολισμού του λιμενικού σκάφους.

Οι ως άνω κανόνες εμπλοκής δεν λαμβάνουν υπόψη τις γνωστές ιδιοτυπίες των αφίξεων προσφύγων στο Αιγαίο, όπου η επιβίβαση προσφύγων σε μη αξιόπλοα και υπερπλήρη σκάφη αποτελεί σύνηθες φαινόμενο, το οποίο ευλόγως οφείλουν να γνωρίζουν και να προβλέπουν οι λιμενικές αρχές κατά τη διενέργεια των θαλάσσιων επιχειρήσεων και τη

²⁶ ΕΔΔΑ, *Celniku κατά Ελλάδας*, Προσφυγή 21449/04, 5 Ιουλίου 2007, σκ. 57-58, *Μακαράτζης κατά Ελλάδας*, Προσφυγή 50385/99, 20 Δεκεμβρίου 2004, σκ. 70.

²⁷ Υπουργική Απόφαση 114.1/04/2004, ΦΕΚ Β' 663/07.05.2004.

²⁸ Άρθρο 10, παρ. 5 και 6, περ. α' και β' ΥΑ 114.1/04/2004.

²⁹ Άρθρο 10, παρ. 8, περ. α' ΥΑ 114.1/04/2004.

³⁰ Πάγια Διαταγή Επιχειρησιακών Μέσων ΛΣ-ΕΛΑΚΤ (ΠΔΕΜ 05/92), 23 Δεκεμβρίου 1992.

ρίψη προειδοποιητικών βολών. Οι ως άνω κανόνες εμπλοκής δεν έχουν ενημερωθεί μέχρι σήμερα, προκειμένου να διασφαλίζεται ως προτεραιότητα η ασφάλεια των επιβαινόντων μεταφερόμενων ατόμων κατά τα στάδια της κλιμάκωσης των θαλάσσιων επιχειρήσεων.

Περαιτέρω, ο Κανονισμός οπλοχρησίας και οι κανόνες εμπλοκής ουδόλως λαμβάνουν υπόψη την ισχύουσα νομοθεσία, ιδίως τον Κανονισμό 656/2014 σχετικά με τις θαλάσσιες επιχειρήσεις επιτήρησης συνόρων ή την Οδηγία για τις διαδικασίες ασύλου, σύμφωνα με την οποία το Λιμενικό υποχρεούται να παρέχει ενημέρωση στους αφικνούμενους σχετικά με την πρόσβαση στη διαδικασία ασύλου, εάν υπάρχουν ενδείξεις ότι οι άνθρωποι πιθανόν επιθυμούν να αιτηθούν προστασία.³¹

Σε αμφότερες τις υποθέσεις, προέκυπτε ευλόγως από την φύση των υποθέσεων και των επιχειρήσεων η πιθανότητα να επιβαίνουν περισσότερα άτομα στα πλοία και συνεπώς ο κίνδυνος για την ανθρώπινη ζωή και την ακεραιότητα των επιβατών, σε περίπτωση οπλοχρησίας από τους λιμενικούς:

Στην **υπόθεση της Ψερίμου (Alkhatib κατά Ελλάδας)**, οι λιμενικοί όφειλαν να προβούν σε όλες τις απαραίτητες ενέργειες για την προστασία των επιβαινόντων στο σκάφος, εφόσον από κανένα στοιχείο δεν προέκυπτε ότι αυτοί είχαν αποβιβαστεί στο νησί της Ψερίμου. Το Λιμενικό, χωρίς να εξαντλήσει τα ηπιότερα και προσφορότερα μέσα, πυροβόλησε από φορητό όπλο εν πλω εκφοβιστικά επτά φορές σε ασφαλή τομέα και εν συνεχεία δεκατρείς φορές προς τη μηχανή του πλοίου με σκοπό την ακινητοποίησή του, με αποτέλεσμα να εκθέσει σε σοβαρό κίνδυνο τη ζωή και την ακεραιότητα των επιβαινόντων και να τραυματίσει δύο, εκ των οποίων ο ένας εν τέλει απεβίωσε. Οι ελληνικές αρχές υποστήριξαν ότι ακολούθησαν τους κανόνες εμπλοκής και ότι το πλοiάριο των προσφύγων προσπάθησε επανειλημμένως να εμβολίσει το σκάφος του Λιμενικού, καθώς και ότι οι λιμενικοί δεν γνώριζαν ότι υπήρχαν επιβαίνοντες και ότι οι είκοσι πυροβολισμοί, μεταξύ των οποίων δεκατρείς στη μηχανή του πλοiαρίου, ήταν αναγκαίοι.

Στην, δε, **υπόθεση της Σύμης (Almukhlis κατά Ελλάδας)**, το Λιμενικό γνώριζε ότι η συγκεκριμένη θαλαμηγός είχε εμπλακεί και στο παρελθόν σε διακίνηση μεταναστών και συνεπώς οι λιμενικοί όφειλαν, εκ της ιδιότητάς τους, να γνωρίζουν ότι το υπό καταδίωξη πλοίο όχι μόνο ήταν υπερπλήρες με μεταφερόμενους ανθρώπους που δεν μιλούν ελληνικά, πιθανόν χωρίς την τήρηση βασικών κανόνων ασφαλείας, αλλά και ότι είχε καμπίνες στον κάτω χώρο. Οι λιμενικοί επιβιβάστηκαν στο πλοίο χωρίς να λάβουν μέτρα προστασίας των επιβατών, να ρωτήσουν τους επιβαίνοντες αν υπάρχουν άλλα άτομα στις καμπίνες ή να τους καλέσουν να βγουν στο κατάστρωμα. Οι λιμενικοί συνεισέφεραν σε κλιμάκωση της κατάστασης ρίχνοντας προειδοποιητικές βολές εν πλω, έκαναν, δε, χρήση πυρών ακινητοποίησης μέσα στο πιλοτήριο του σκάφους στην προσπάθεια σύλληψης των οδηγών, με αποτέλεσμα να σκοτωθεί ο ανήλικος επιβάτης που βρισκόταν στις καμπίνες.

Τα ως άνω περιστατικά κατατείνουν στην έλλειψη κατάλληλης εκπαίδευσης, οργάνωσης και παροχής σαφών οδηγιών στους λιμενικούς, για τον σωστό σχεδιασμό επιχειρήσεων και τη δυνατότητα αντιμετώπισης ενδεχόμενων καταστάσεων έντασης με πρόσφορα

³¹ Άρθρο 8, παρ. 1 Οδηγίας για τις διαδικασίες ασύλου.

μέτρα, χωρίς να τίθεται σε κίνδυνο η ζωή και σωματική ακεραιότητα τρίτων, μεταξύ των οποίων και ευάλωτων ατόμων.

Εγκατάλειψη σε πλωτές σχεδίες στη θάλασσα

Στην **υπόθεση της Ρόδου I (Alnassar κατά Ελλάδας)**, που αφορά σε περιστατικό στις 29 Μαρτίου 2020 από τη Ρόδο, ο προσφεύγων καταγγέλλει ότι, αφότου μεταφέρθηκε ο ίδιος και η λοιπή ομάδα του από τις ελληνικές αρχές από άτυπο χώρο κράτησης στη Ρόδο σε σκάφος του Λιμενικού, όταν βρέθηκαν στα ανοιχτά της θάλασσας, το Λιμενικό έσβησε τη μηχανή και τα φώτα του σκάφους και διέταξε τους ανθρώπους να επιβιβαστούν από το σκάφος σε πλωτή σχεδία – φουσκωτή βάρκα διάσωσης, με χωρητικότητα περίπου δώδεκα ατόμων, η οποία δεν είχε μηχανή ούτε κουπιά. Το Λιμενικό εγκατέλειψε τους ανθρώπους αφότου επιβιβάστηκαν στην πλωτή σχεδία, χωρίς καμία βοήθεια, κατά τρόπο που αναμφίβολα έθεσε σε κίνδυνο τη ζωή τους. Οι ελληνικές αρχές αρνούνται το περιστατικό, ενώ η σύλληψη του καταγγέλλοντος δεν έχει καταγραφεί από τις αρχές.

Και στην **υπόθεση της Ρόδου II** καταγγέλλεται εγκατάλειψη σε διασωστική σχεδία ατόμων που έχουν συλληφθεί στη στεριά της Ρόδου, ενώ καταγράφονται από την RSA πρόσφατες καταγγελίες για επαναπροώθηση – και μάλιστα σε συνθήκες χωρισμού από έτερα μέλη οικογένειας – ατόμων που έχουν συλληφθεί στο νησί της Λέσβου και στη συνέχεια έχουν μεταφερθεί και εγκαταλειφθεί σε πλωτά μέσα στη θάλασσα.

Η εγκατάλειψη προσφύγων σε πλωτές σχεδίες ως πρακτική επαναπροώθησης από τη θάλασσα έχει καταγραφεί, μεταξύ άλλων, από τη Frontex και τον Ευρωπαϊκό Οργανισμό κατά της Διαφθοράς (OLAF),³² την Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες³³ και τον Ειδικό Εισηγητή του ΟΗΕ για τα ανθρώπινα δικαιώματα των μεταναστών.³⁴ Η ως άνω πρακτική αποτελεί ευθεία παραβίαση του άρθρου 2 ΕΣΔΑ.

1.4. Μεταχείριση επιζώντων ναυαγίων

Σύμφωνα με τον Κώδικα Ασύλου,³⁵ τα πρόσωπα που εισέρχονται ή διαμένουν στην Ελλάδα χωρίς νόμιμες διατυπώσεις «οδηγούνται άμεσα με ευθύνη των αστυνομικών ή λιμενικών αρχών που επιλαμβάνονται αρμοδίως, σε Κέντρο Υποδοχής και Ταυτοποίησης ή σε Κλειστή Ελεγχόμενη Δομή» για την κίνηση διαδικασιών υποδοχής και ταυτοποίησης.³⁶ Ο νόμος αναφέρεται ρητώς στην «ταχεία και προσήκουσα μεταφορά προσώπων που ανήκουν σε ευάλωτες ομάδες», όπως οι «άμεσοι συγγενείς θυμάτων σε ναυάγια», για την παροχή σε αυτά «εξειδικευμένης φροντίδας και προστασίας».³⁷

³² OLAF, *Final Report: Case No OC/2021/0451/A1*, Olaf.03(2021)21088, 23 επ.

³³ Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, «UNHCR warns of increasing violence and human rights violations at European borders», 21 Φεβρουαρίου 2022, διαθέσιμο στο: <https://rb.gy/8vh7q>.

³⁴ Ειδικός εισηγητής του ΟΗΕ για τα ανθρώπινα δικαιώματα των μεταναστών, *Report on means to address the human rights impact of pushbacks of migrants on land and at sea*, A/HRC/47/30, 12 Μαΐου 2021, σκ. 52.

³⁵ Ν 4939/2022, ΦΕΚ Α' 111/10.06.2022.

³⁶ Άρθρο 38, παρ. 1 Ν 4939/2022.

³⁷ Άρθρα 1, περ. λγ', 38, παρ. 1 και 41, περ. δ' Ν 4939/2022.

Μέχρι σήμερα, ωστόσο, οι ελληνικές αρχές παρακάμπτουν τις διαδικασίες υποδοχής και ταυτοποίησης σε πολλές περιπτώσεις επιζώντων ναυαγίων. Αντ' αυτού, εξακολουθούν να επιβάλλουν σε βάρος τους αυτόματη στέρηση ελευθερίας σε προαναχωρησιακά κέντρα κράτησης (ΠΡΟ.ΚΕ.Κ.Α.) χωρίς κατάλληλη φροντίδα και ψυχολογική υποστήριξη, κατά παράβαση των ως άνω διατάξεων και παρά τις επανειλημμένες παρεμβάσεις του Συνηγόρου του Πολίτη (ΣτΠ),³⁸ στις οποίες επισημαίνεται, κατόπιν αυτοψιών, «αφενός ότι το προσωπικό της ΑΕΜΥ που εργάζεται σε ΠΡΟΚΕΚΑ δεν είναι εξοικειωμένο με το screening ευαλωτότητας των Κέντρων Υποδοχής και Ταυτοποίησης, διότι παρέχει υπηρεσίες στην ΕΛΑΣ και αντιμετωπίζει αλλοδαπούς προς επιστροφή στα Προαναχωρησιακά Κέντρα και όχι νεοεισερχόμενους από τα σύνορα... αφετέρου ότι οι ειδικότητες που υπάρχουν δεν καλύπτουν όλες τις παθήσεις».³⁹

Ενδεικτικά παραδείγματα της ως άνω πρακτικής αποτελούν τα ναυάγια που έλαβαν χώρα στα Αντικύθηρα στις 24 Δεκεμβρίου 2021 και στη Μύκονο στις 18-19 Ιουνίου 2022. Οι επιζώντες του **ναυαγίου των Αντικυθήρων**, μεταξύ των οποίων οικογένειες με ανήλικα παιδιά, μεταφέρθηκαν στο ΠΡΟ.ΚΕ.Κ.Α. Αμυγδαλέζας, όπου παρέμειναν από τα τέλη Δεκεμβρίου του 2021 μέχρι τις αρχές Φεβρουαρίου του 2022, σε κακές συνθήκες υγιεινής και χωρίς να λάβουν ψυχολογική υποστήριξη.⁴⁰ Οι, δε, επιζώντες του **ναυαγίου της Μυκόνου**, μεταξύ των οποίων οικογένειες με ανήλικα παιδιά, μεταφέρθηκαν και τέθηκαν υπό κράτηση στο ΠΡΟ.ΚΕ.Κ.Α. Αμυγδαλέζας για πάνω από δέκα ημέρες μέχρι τις αρχές Ιουλίου του 2022, χωρίς να υπαχθούν σε διαδικασίες υποδοχής και ταυτοποίησης και χωρίς να τους παρασχθεί καμία περίθαλψη ή ψυχολογική υποστήριξη από τις αρχές.⁴¹

Σε άλλες περιπτώσεις, οι επιζώντες ναυαγίων μεταφέρονται σε χώρους αρμοδιότητας της Υπηρεσίας Υποδοχής και Ταυτοποίησης (ΥΠΥΤ) του Υπουργείου Μετανάστευσης και Ασύλου, τελώντας ωστόσο υπό καθεστώς *de facto* κράτησης, χωρίς να τους παρέχεται η απαραίτητη φροντίδα και υποστήριξη. Οι επιζώντες του **ναυαγίου της Λέσβου**, μεταξύ των οποίων οι συγγενείς αγνοουμένων, μεταφέρθηκαν στις 30 Ιουλίου 2021 σε δομή καραντίνας στα Μεγάλα Θέρμα και εν συνεχεία σε καραντίνα στο ΚΥΤ Λέσβου, όπου παρέμειναν μέχρι τις 6 Αυγούστου 2021, χωρίς πρόσβαση σε δικηγόρο ή τηλέφωνο και χωρίς ψυχολογική υποστήριξη. Κλήθηκαν, δε, να καταθέσουν ενώπιον του Λιμεναρχείου Μυτιλήνης για τις συνθήκες του ναυαγίου ενόσω βρίσκονταν σε καθεστώς καραντίνας, χωρίς καμία περαιτέρω ενημέρωση ή νομική υποστήριξη.⁴²

Οι επιζώντες του **ναυαγίου της 5^{ης} Οκτωβρίου 2022 στα Κύθηρα** μεταφέρθηκαν αρχικώς σε σχολείο στο νησί των Κυθήρων για διάστημα ολίγων ημερών και στις 12 Οκτωβρίου 2022 στο – πλέον – ΚΥΤ Μαλακάσας, όπου παρέμειναν σε καθεστώς *de facto* κράτησης για παρατεταμένο χρονικό διάστημα μέχρι την ολοκλήρωση των διαδικασιών υποδοχής και ταυτοποίησης και την υπαγωγή τους στη διαδικασία ασύλου, χωρίς να τους παρέχεται ψυχολογική υποστήριξη. Σε τουλάχιστον μία περίπτωση επιζώντος του

³⁸ Βλ. και RSA, «Θάνατοι στα σύνορα: Επιτακτική ανάγκη για χρήση κατάλληλων πρωτοκόλλων στα ναυάγια προσφύγων και μεταναστών», 24 Φεβρουαρίου 2022, διαθέσιμο στο: <https://bit.ly/3XtMuGn>.

³⁹ ΣτΠ, 311575/22138/2022, 21 Απριλίου 2022.

⁴⁰ ΣτΠ, 311575/6117/2022, 3 Φεβρουαρίου 2022.

⁴¹ ΣτΠ, 320954/39576/2022, 14 Ιουλίου 2022.

⁴² ΣτΠ, «Διερεύνηση αναφοράς επιζησάντων ναυαγίου σχετικής με τις υπηρεσίες σας», 311527/21917/2022, 20 Απριλίου 2022.

ναυαγίου, η διάρκεια παραμονής στο ΚΥΤ υπερέβη το ανώτατο όριο των 25 ημερών, παραβιάζοντας τις διατάξεις του άρθρου 40 του Κώδικα Ασύλου.⁴³

Σοβαρές πλημμέλειες και αδιαφορία παρατηρήθηκαν στην καταγραφή των αγνοουμένων και στην ενημέρωση των συγγενών σχετικά με το **ναυάγιο της 30ης Ιουλίου 2021 στη Λέσβο**. Ειδικότερα, δεν καταγράφηκαν αμέσως οι αγνοούμενοι μέσω των συγγενών τους, δεν ελήφθησαν δείγματα DNA από συγγενείς, καίτοι πρώτου βαθμού, ενώ δεν παρασχέθηκε ενημέρωση στους επιζήσαντες συγγενείς. Συγκεκριμένα, κατόπιν αναφορά στον ΣΤΠ από τον πατέρα αγνοούμενου παιδιού, ο οποίος ήταν και επιζήσας του ναυαγίου, προέκυψε ότι οι τρεις αγνοούμενοι καταγράφηκαν σε διάστημα άνω του ενάμιση μήνα και χωρίς να φέρουν τα στοιχεία ταυτότητάς τους. Λόγω της αδιαφορίας των αρχών προς την ορθή καταγραφή των αγνοουμένων και τη συλλογή των σχετικών πληροφοριών, η μελλοντική ταυτοποίηση σορών που πιθανώς θα ανευρεθούν καθίσταται αδύνατη. Η ως άνω υπόθεση είναι ενδεικτική των συστημικών προβλημάτων στην καταγραφή των αγνοουμένων.

Στη, δε, **υπόθεση της Ρόδου II**, οι επιζήσαντες καταγγέλλουν ότι στις 14 Ιανουαρίου 2021 βρίσκονταν σε σκάφος κοντά στις ακτές της Ρόδου όταν έπεσαν στη θάλασσα έξι από τους επιβαίνοντες λόγω κακοκαιρίας. Οι επιζήσαντες, μεταξύ των οποίων και στενοί συγγενείς αγνοουμένων, κατάφεραν να αποβιβαστούν στο νησί και εν συνεχεία συνελήφθησαν από τις αρχές, οι οποίες όμως δεν κατέγραψαν τους αγνοουμένους και συνεπώς δεν ξεκίνησαν επιχείρηση έρευνας και διάσωσης. Οι αρχές δεν κατέγραψαν ούτε τους επιζήσαντες, μεταξύ των οποίων τον πατέρα αγνοούμενου και τον εγγονό αγνοούμενου, τους οποίους μετέφεραν στη θάλασσα και άφησαν αβοήθητους σε διασωστική σχεδία, όπως αναφέρθηκε παραπάνω. Οι αγνοούμενοι καταγράφηκαν από τις ελληνικές αρχές αργότερα, μόνο κατόπιν έγγραφου αιτήματος των συγγενών αγνοουμένων, κατοίκων κράτους μέλους της ΕΕ.

2. Πλημμέλειες και αναποτελεσματικότητα δικαστικής διερεύνησης

2.1. Τα σημεία της απόφασης *Safi κατά Ελλάδας*

Στην απόφαση *Safi κατά Ελλάδας*, το ΕΔΔΑ υπενθυμίζει ότι οι διαδικαστικές απαιτήσεις του άρθρου 2 ΕΣΔΑ για την αποτελεσματικότητα της διερεύνησης των περιστατικών παραβιάσεων του δικαιώματος στη ζωή από τις εθνικές αρχές αξιολογούνται με βάση την επάρκεια, την αμεσότητα και την ανεξαρτησία της έρευνας, καθώς και τη συμμετοχή των θυμάτων. Συγκεκριμένα, επισημαίνει ότι οι αρχές υποχρεούνται να λαμβάνουν τα όλα τα ευλόγως διαθέσιμα μέτρα για τη συλλογή των αποδεικτικών στοιχείων, όπως καταθέσεις μαρτύρων και πραγματογνωμοσύνη, και να δρουν αμέσως και αυτεπαγγέλτως αφότου λάβουν γνώση του περιστατικού. Η άμεση κίνηση της έρευνας υπογραμμίζεται από το Δικαστήριο, ως απαραίτητη για τη διασφάλιση της ποσότητας και ποιότητας του αποδεικτικού υλικού, η, δε, έλλειψη επιμέλειας στην έρευνα δημιουργεί αμφιβολίες ως προς την καλόπιστη διεξαγωγή της.⁴⁴

Στην υπόθεση του Φαρμακονησίου, το ΕΔΔΑ καταδικάζει την Ελλάδα για παραβίαση των διαδικαστικών υποχρεώσεων που επιτάσσει το άρθρο 2 ΕΣΔΑ, συνεπεία

⁴³ ΣΤΠ, «Επιβολή περιορισμού ελευθερίας στο Κέντρο Υποδοχής και Ταυτοποίησης Μαλακάσας», 327045/328337/67645, 12 Δεκεμβρίου 2022.

⁴⁴ ΕΔΔΑ, *Safi κατά Ελλάδας*, σκ. 115-120.

σοβαρότατων πλημμελειών στη διερεύνηση του περιστατικού του ναυαγίου. Αφενός, καίτοι οι ελληνικές αρχές είχαν γνώση των προβλημάτων στη διερμηνεία κατά τη λήψη καταθέσεων των επιζώντων, εφόσον ένας εκ των διερμηνέων αποδεδειγμένα δεν ομιλούσε τη γλώσσα τους, με αποτέλεσμα να καταγραφούν διαφορετικά στοιχεία από τα δηλωθέντα, οι εν λόγω καταθέσεις παρέμειναν κρίσιμα στοιχεία του φακέλου της υπόθεσης μέχρι τη θέση της δικογραφίας στο αρχείο από τον Εισαγγελέα του Ναυτοδικείου Πειραιά. Αφετέρου, απορρίφθηκε το αίτημα των επιζώντων να τους δοθεί πρόσβαση στο υλικό των καταγραφών των σημάτων, κατ'επίκληση λόγων εθνικής ασφάλειας. Τέλος, ο Εισαγγελέας του Ναυτοδικείου Πειραιά απέρριψε συνοπτικά τους ισχυρισμούς περί απόπειρας επαναπροώθησης των ανθρώπων, περιοριζόμενος στην κρίση ότι «δεν ισχύει ως πρακτική», ενώ παρέλειψε να εξετάσει και άλλους ισχυρισμούς τους σχετικά με τον χαρακτήρα της επιχείρησης του Λιμενικού και της καταλληλότητας αυτής προς τη διασφάλιση του δικαιώματος στη ζωή, πριν τη θέση της υπόθεσης στο αρχείο.⁴⁵

Η RSA, η PRO ASYL και άλλες οργανώσεις έχουν επανειλημμένως τονίσει την έλλειψη αποτελεσματικής διερεύνησης των καταγγελιών ενώπιον των ελληνικών αρχών,⁴⁶ μέσα από μία σειρά από συστημικές πλημμέλειες στις ακολουθούμενες διαδικασίες αναφορικά, μεταξύ άλλων, με τα περιστατικά αυθαιρεσίας στη θάλασσα, με αποτέλεσμα να γίνεται εξαιρετικά δυσχερής, αν όχι αδύνατη, η πλήρης διαλεύκανση των καταγγελλόμενων παραβιάσεων. Πέραν της *Safi*, η Ελλάδα έχει προσφάτως καταδικαστεί από το ΕΔΔΑ και στις υποθέσεις *Torosian κατά Ελλάδας*⁴⁷ και *B.Y. κατά Ελλάδας*⁴⁸ για διαδικαστικές παραβιάσεις του άρθρου 3 ΕΣΔΑ λόγω της αναποτελεσματικής διερεύνησης περιστατικών αυθαιρεσίας των σωμάτων ασφαλείας.

Στις περιπτώσεις που εκπροσωπεί η RSA, οι προσφεύγοντες καταγγέλλουν (2.2) συστημικές ελλείψεις στην προανάκριση και την προκαταρκτική εξέταση, (2.3) ελλείψεις στη συλλογή και εκτίμηση των αποδεικτικών στοιχείων, κατά παράβαση των διαδικαστικών υποχρεώσεων που απορρέουν από τα άρθρα 2 και 3 ΕΣΔΑ. Επισημαίνουμε, επίσης, ότι (2.4) στη μοναδική υπόθεση εξ αυτών η οποία συζητήθηκε σε ποινικό ακροατήριο, μετά την αθώωση των λιμενικών, ασκήθηκε ποινική δίωξη εις βάρος των καταγγελλόντων βασανιστηρίων πάνω σε σκάφος του Λιμενικού και αυτοί καταδικάστηκαν για συκοφαντική δυσφήμιση και άλλα συναφή αδικήματα.

2.2. Συστημικές ελλείψεις σε προανάκριση και προκαταρκτική εξέταση

Το Λιμενικό Σώμα, ως ένοπλο σώμα ασφαλείας, στρατιωτικώς οργανωμένο, το ένοπλο προσωπικό του οποίου έχει την ιδιότητα του στρατιωτικού σύμφωνα με τον Στρατιωτικό Ποινικό Κώδικα (ΣΠΚ), υπάγεται στη στρατιωτική δικαιοσύνη και δη στην αρμοδιότητα του Ναυτοδικείου Πειραιά. Συνεπώς, αρμόδια εισαγγελία για την έρευνα τυχόν ποινικών ευθυνών σε βάρος λιμενικών είναι η Εισαγγελία Ναυτοδικείου Πειραιά.

Σύμφωνα με τον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας (ΚΠΔ), οι ανακριτικοί υπάλληλοι, στους οποίους συγκαταλέγονται ως «γενικοί ανακριτικοί υπάλληλοι» οι λιμενικοί και

⁴⁵ ΕΔΔΑ, *Safi κατά Ελλάδας*, σκ. 121-127.

⁴⁶ ECCHR κ.α., *Joint Third Party Intervention (ECCHR, Pro Asyl & RSA) in M.A. v. Greece and 7 other applications*, Ιούλιος 2022, διαθέσιμο στο: <https://bit.ly/3e6kE1H>.

⁴⁷ Προσφυγή 48195/17, 7 Ιουλίου 2022.

⁴⁸ Προσφυγή 60990/14, 26 Ιανουαρίου 2023.

αστυνομικοί,⁴⁹ διενεργούν την προανάκριση κατόπιν παραγγελίας του εισαγγελέα ή και αυτεπαγγέλτως εφόσον πρόκειται για αυτόφωρο έγκλημα ή συντρέχει άμεσος κίνδυνος απώλειας αποδεικτικού υλικού ή δυσχερειών στην ανάκριση σε περίπτωση απώλειας χρόνου.⁵⁰

Οι ανακριτικοί υπάλληλοι πρέπει να συμμορφώνονται με τις αρχές της ανεξαρτησίας και της αμεροληψίας που δεσμεύουν τους δικαστές και οφείλουν αναφέρουν στον εισαγγελέα, χωρίς καθυστέρηση, τη συνδρομή τυχόν λόγων για τους οποίους η συμμετοχή τους στη διαδικασία θα παραβίαζε τις ως άνω αρχές.⁵¹ Εντούτοις, κατά πάγια νομολογία του ΕΔΔΑ, η έρευνα των παραβιάσεων των άρθρων 2 και 3 ΕΣΔΑ πρέπει να είναι ιεραρχικά, θεσμικά και πρακτικά ανεξάρτητη.⁵² Η διενέργεια της προανάκρισης από ανακριτικούς υπαλλήλους, εντασσόμενους στο ίδιο σώμα με τους φερόμενους ως δράστες, πλήττει την θεσμική ανεξαρτησία της έρευνας και παραβιάζει ευθέως τις διαδικαστικές υποχρεώσεις της χώρας σύμφωνα με το δίκαιο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.⁵³

Επισημαίνεται ότι, σε συνέχεια της απόφασης του ΕΔΔΑ στην υπόθεση *Torosian κατά Ελλάδας*, εξεδόθη η Εγκύκλιος 1/2023 της Εισαγγελίας του Αρείου Πάγου, στην οποία επισημαίνεται ότι, προς συμμόρφωση της χώρας με την υποχρέωση να διεξάγει «ανεξάρτητη, ταχεία και διεξοδική» έρευνα καταγγελιών κακομεταχείρισης κρατουμένων, «Όταν η καταγγελία στρέφεται κατά σωφρονιστικών υπαλλήλων και αστυνομικών, η ποινική προκαταρκτική εξέταση δεν θα διενεργείται από αστυνομικό υπάλληλο, αλλά αυτοπροσώπως από τον Εισαγγελέα Πρωτοδικών...»⁵⁴

Στην **υπόθεση της Ψερίμου (Alkhatib κατά Ελλάδας)**, η προανάκριση που ακολούθησε το περιστατικό των πυροβολισμών κοντά στο νησί της Ψερίμου διενεργήθηκε από το Λιμεναρχείο Καλύμνου, ήτοι την αρχή στην οποία υπηρετούσαν οι δύο λιμενικοί που επέβαιναν στο σκάφος του Λιμενικού από το οποίο άνοιξαν πυρ κατά του πλοιαρίου. Αντίστοιχο ζήτημα ανακύπτει στην **υπόθεση της Σύμης (Almukhlis κατά Ελλάδας)**, όπου η αρχική προανάκριση σχετικά με το περιστατικό των πυροβολισμών πάνω σε θαλαμηγό στα ανοιχτά της Σύμης που οδήγησαν στον θάνατο του ανηλίκου διενεργήθηκε από λιμενικούς της Λιμενικής Αρχής Ρόδου υπό την εποπτεία του Λιμεναρχείου Σύμης. Αντίστοιχα, στην περίπτωση του **ναυαγίου του Αγαθονησίου (F.M. κατά Ελλάδας)**, η αυτεπάγγελτη προανάκριση διεξήχθη από το Λιμεναρχείο Σάμου και, κατόπιν υποβολής μήνυσης, η προκαταρκτική εξέταση από την Εισαγγελία Ναυτοδικείου Πειραιά έλαβε χώρα από το Τμήμα Εσωτερικών Υποθέσεων του Λιμενικού, το οποίο υπάγεται στο Λιμενικό Σώμα – η ίδια υπηρεσία διενήργησε και Ένορκη Διοικητική Εξέταση (ΕΔΕ).

⁴⁹ Άρθρο 31, παρ. 1, περ. β' ΚΠΔ, Ν 4620/2019, ΦΕΚ Α' 96/11.06.2019.

⁵⁰ Άρθρα 31, παρ. 1 και 245 ΚΠΔ.

⁵¹ Άρθρο 25 ΚΠΔ.

⁵² ECCHR κ.α., *Joint Third Party Intervention (ECCHR, Pro Asyl & RSA) in M.A. v. Greece and 7 other applications*, Ιούλιος 2022, σκ. 5.

⁵³ Βλ. ιδίως ΕΔΔΑ, *Ramsahai κατά Ολλανδίας*, Προσφυγή 52391/99, 15 Μαΐου 2007, σκ. 335-341 και *Najafli κατά Αζερμπαϊτζάν*, Προσφυγή 2594/07, 2 Οκτωβρίου 2012, σκ. 52-54.

⁵⁴ ΕισΑΠ, Εγκύκλιος 1/2023 «Απόφαση του ΕΔΔΑ από 7-7-2022 στην προσφυγή TOROSIAN κατά Ελλάδας – Γενικές Οδηγίες προς αποφυγή συναφών παραβιάσεων της ΕΣΔΑ», 3 Ιανουαρίου 2023, 3, διαθέσιμο στο: <https://bit.ly/3Qhym05>.

Δέον σημειωθεί ότι η προανάκριση σε αυτές τις περιπτώσεις διενεργείται στο πλαίσιο έρευνας τυχόν ποινικών ευθυνών των επιβαινόντων από την κατά τόπο αρμόδια Εισαγγελία Πρωτοδικών, ενώ για τη διερεύνηση ποινικών ευθυνών των λιμενικών είναι αρμόδιο το Ναυτοδικείο Πειραιά. Στις **υποθέσεις της Ψερίμου και της Σύμης**, η προκαταρκτική εξέταση έλαβε χώρα σε μεταγενέστερο στάδιο της προανάκρισης της κατά τόπο αρμόδιας Εισαγγελίας Πρωτοδικών και κατόπιν της ολοκλήρωσης της ΕΔΕ. Μάλιστα, στην περίπτωση της **Σύμης**, μολονότι ο προανακριτικός φάκελος κοινοποιήθηκε στο Ναυτοδικείο Πειραιά, ο αρμόδιος Εισαγγελέας δεν διέταξε προκαταρκτική εξέταση παρά μόνο μετά τη μήνυση των επιβαινόντων συγγενών του νεκρού ανηλίκου, σε συνέχεια της οποίας ασκήθηκε ποινική δίωξη το 2016 – μόλις δύο χρόνια μετά το συμβάν – και εν τέλει εκδόθηκε απαλλακτικό βούλευμα.

Τέλος, η προκαταρκτική εξέταση στην **υπόθεση της Ρόδου Ι (Alnassar κατά Ελλάδας)**, διενεργήθηκε από την Υπηρεσία Εσωτερικών Υποθέσεων Σωμάτων Ασφαλείας της Ελληνικής Αστυνομίας, κατόπιν παραγγελίας της Εισαγγελίας Πρωτοδικών Ρόδου, και κατόπιν παραπέμφθηκε στην Εισαγγελία Ναυτοδικείου Πειραιά, όπου εκκρεμεί μέχρι σήμερα.

Περαιτέρω εμπόδια στην ανεξάρτητη και αποτελεσματική διερεύνηση περιστατικών αυθαιρεσίας του Λιμενικού θέτει η διάταξη του ΚΠΔ που επιτρέπει τη θέση της υπόθεσης στο αρχείο χωρίς να διενεργηθεί προκαταρκτική εξέταση, εφόσον έχει προηγηθεί ΕΔΕ ή υπάρχει «*πόρισμα ή έκθεση αρμόδιας κατά τον νόμο για έλεγχο αρχής*», όπως η Εθνική Αρχή Διαφάνειας (ΕΑΔ),⁵⁵ εφόσον ούτε οι ΕΔΕ ούτε οι έρευνες της ΕΑΔ πληρούν τα εχέγγυα ανεξαρτησίας και αποτελεσματικότητας της ΕΣΔΑ.⁵⁶ Όπως και στην περίπτωση του Φαρμακονησίου (*Safi κατά Ελλάδας*), έτσι και στις λοιπές υποθέσεις διατάχθηκε ΕΔΕ, σύμφωνα με την οποία δεν προέκυψαν ευθύνες για τους λιμενικούς. Ο φάκελος της ΕΔΕ αποτέλεσε μέρος της δικογραφίας κατά τη διάρκεια της προκαταρκτικής εξέτασης.

2.3. Πλημμελής συλλογή του αποδεικτικού υλικού

Ελλείψεις στις καταθέσεις μαρτύρων και στη διερμηνεία

Στην **υπόθεση της Σύμης (Almukhlis κατά Ελλάδας)**, στην προανάκριση που διεξήγαγε το Λιμενικό για το περιστατικό της Σύμης, επελέγησαν μόνο ορισμένοι μάρτυρες για κατάθεση. Συγκεκριμένα, από τους 99 επιβαίνοντες, κατέθεσαν μόνο εννέα, κανένας εκ των οποίων δεν βρισκόταν δίπλα στον νεκρό ανήλικο στις καμπίνες του πλοίου. Το, δε, Λιμεναρχείο Σύμης δεν παρείχε κατάλληλο και πιστοποιημένο διερμηνέα για τη λήψη καταθέσεων. Η μηνύτρια έχει αμφισβητήσει την ορθότητα των καταθέσεων της, δηλώνοντας ότι ουδέποτε κατέθεσαν ότι είδαν τους οδηγούς του πλοίου να έχουν αποσπάσει όπλο ή γκλοπ από τους λιμενικούς ή να έχουν περιλούσει με βενζίνη κάποιον από αυτούς. Οι ως άνω πλημμέλειες, ωστόσο, δεν διερευνήθηκαν από τις ανακριτικές αρχές της Εισαγγελίας Ναυτοδικείου Πειραιά, ενώπιον των οποίων κατέθεσαν μόνο οι εμπλεκόμενοι λιμενικοί και κανένας από τους επιβάτες, το, δε, Συμβούλιο Ναυτοδικείου Πειραιά δεν διέταξε κλήση των διαδίκων ή την παραπομπή της υπόθεσης για περαιτέρω ανάκριση.

⁵⁵ Άρθρο 43, παρ. 1 και 4 ΚΠΔ, τροπ. Ν 4855/2021.

⁵⁶ Βλ. περαιτέρω RSA κ.α., *Rule of law backsliding continues in Greece*, Ιανουάριος 2023, σκ. 59-63, διαθέσιμο στο: <https://t.ly/hFMKr>.

Στην **υπόθεση της Ψερίμου (Alkhatib κατά Ελλάδας)**, οι καταγεγραμμένες καταθέσεις των δέκα μαρτύρων-επιζώντων στην προανάκριση, επί τη βάσει των οποίων οι εισαγγελικές αρχές στήριξαν την κρίση τους για την ευθύνη των οδηγών για τους πυροβολισμούς των λιμενικών, φαίνονται πανομοιότυπες, ενώ προκύπτουν ως ενιαία αφήγηση και όχι ως απαντήσεις σε τεθείσες ερωτήσεις από τους ανακριτικούς υπαλλήλους. Οι μάρτυρες δεν κλήθηκαν να καταθέσουν εκ νέου κατά τη διάρκεια της προκαταρκτικής εξέτασης, ενώ οι τραυματίες ουδέποτε κλήθηκαν να καταθέσουν. Η έλλειψη κατάλληλου και πιστοποιημένου διερμηνέα αποτελεί ζήτημα και στην εν λόγω υπόθεση.

Αντίστοιχα χαρακτηριστικά ενιαίας αφήγησης και πανομοιότυπου περιεχομένου φέρουν και οι καταθέσεις μαρτυρών στην προανάκριση του Λιμεναρχείου Μυτιλήνης για το **ναυάγιο της Λέσβου** στις 30 Ιουλίου 2021, οι οποίες ελήφθησαν στις 2 Αυγούστου 2021, ενόσω οι επιζώντες βρίσκονταν σε καθεστώς καραντίνας χωρίς καταγραφή, ενημέρωση ή πρόσβαση σε νομική συνδρομή.⁵⁷

Σοβαρά διαδικαστικά ζητήματα ανακύπτουν και στην **υπόθεση του Αγαθονησίου (F.M. κατά Ελλάδας)**, όπου το περιεχόμενο των καταθέσεων των επιζώντων του ναυαγίου στα ανοιχτά του Αγαθονησίου αμφισβητείται από το Λιμενικό κατ'επίκληση δηλώσεων των επιζώντων στο πλαίσιο «αφηνημερώσεων», ήτοι ανυπόστατων καταθέσεων, οι οποίες ελήφθησαν εκτός διαδικασίας με τη συνδρομή μη πιστοποιημένου διερμηνέα, διαμένοντος στο ΚΥΤ Σάμου. Η απορριπτική διάταξη της Εισαγγελίας Αναθεωρητικού Δικαστηρίου δέχεται ως βασικό στοιχείο τις καταθέσεις των λιμενικών για όσα φέρονται να είπαν «οι επιζώντες αλλοδαποί, στην προφορική επαφή τους με τους λιμενικούς, κατά την αρχική συλλογή πληροφοριών για το συμβάν», ήτοι σε διαδικασία στην οποία δεν τηρήθηκαν διαδικαστικές εγγυήσεις, μολονότι αυτά έρχονται σε πλήρη αντίθεση με όσα κατέθεσαν οι επιζήσαντες στις τυπικές και ένορκες καταθέσεις τους.⁵⁸ Ειδικότερα, ο Εισαγγελέας του Αναθεωρητικού Δικαστηρίου δέχεται ότι το ναυάγιο έλαβε χώρα όχι στις 16 Μαρτίου 2018 αλλά την επομένη, καθώς και ότι την 16^η Μαρτίου οι επιβαίνοντες επέστρεψαν στην Τουρκία και επανήλθαν την επομένη. Οι επιζήσαντες κατέθεσαν ότι το ναυάγιο συνέβη τις πρωινές ώρες της 16^{ης} Μαρτίου, δήλωση η οποία συνάδει και με τις απομαγνητοφωνημένες συνομιλίες του αναφέροντος το περιστατικό με το ΕΚΣΕΔ.⁵⁹ Ουδέποτε εξηγείται από τις εισαγγελικές αρχές ο λόγος για τον οποίο αξιολογούνται ως αξιόπιστες οι καταθέσεις των λιμενικών περί «αφηνημερώσεων» με τους επιζώντες και όχι οι καταθέσεις των αυτοπτών μαρτύρων.

Ελλείψεις σε εκθέσεις αυτοψίας, πραγματογνωμοσύνη, ψηφιακές αποδείξεις

Στην **υπόθεση της Σύμης (Almukhlis κατά Ελλάδας)**, την ημέρα διεξαγωγής της προανάκρισης από το Λιμενικό, εκδόθηκε έκθεση αυτοψίας διεξαχθείσας από το Λιμεναρχείο Σύμης και όχι από ειδικούς εμπειρογνώμονες, με αποτέλεσμα να χαθούν κρίσιμα στοιχεία. Στην έκθεση δεν καταγράφεται κανένα στοιχείο σχετικά με την καταπακτή εντός του πιλοτηρίου και για τις καμπίνες της θαλαμηγού, ενώ καταλήγει ότι δεν βρέθηκαν κάλυκες ή βολίδες λόγω της ακαταστασίας και ρυπαρότητας του χώρου.

⁵⁷ ΣΤΠ, «Διερεύνηση αναφοράς επιζήσαντων ναυαγίου σχετικής με τις υπηρεσίες σας», 311527/21917/2022, 20 Απριλίου 2022.

⁵⁸ Ενδεικτικά, ΕισΝαυΤπειρ 6/2019, 20 Μαρτίου 2019, 15-21.

⁵⁹ ΕισΑνΔικ 13/2019, 31 Δεκεμβρίου 2019, 42-43.

Στην **υπόθεση της Ψερίμου (Alkhatib κατά Ελλάδας)**, η πραγματογνωμοσύνη που διατάχθηκε σε πραγματογνώμονες από τη Λιμενική Αρχή Καλύμνου δεν είναι αναλυτική και απουσιάζουν από αυτή φωτογραφικό υλικό και σχέδια των εμπλεκόμενων σκαφών. Στην ίδια υπόθεση, απουσιάζουν ιατροδικαστικές εκθέσεις των τραυμάτων των τραυματιών, οι οποίες, σε συνδυασμό με ειδικότερη πραγματογνωμοσύνη, θα έριχναν φως στις συνθήκες των πυροβολισμών.

Στην **υπόθεση του Αγαθονησίου (F.M. κατά Ελλάδας)**, δεν διατάχθηκε συμπληρωματική πραγματογνωμοσύνη ώστε να εξεταστούν οι κατατιθέμενες δορυφορικές φωτογραφίες, από τις οποίες προκύπτουν σοβαρά στοιχεία αμφισβήτησης της ορθότητας και ακρίβειας των χειρόγραφων πορειών που κατέθεσαν οι λιμενικοί, με αποτέλεσμα να μην είναι εφικτή η ασφαλής εκτίμηση της έκτασης της έρευνας και της απόστασης στην οποία το Λιμενικό προσέγγισε το σημείο του ναυαγίου. Παράλληλα, δεν διατάχθηκε πραγματογνωμοσύνη ούτε για υπάρχον ηχητικό μήνυμα σε κινητό τηλέφωνο από τη στιγμή του ναυαγίου. Σημαντική έλλειψη στο αποδεικτικό υλικό αποτελεί και η απουσία φωτογραφικής τεκμηρίωσης του τόπου ανεύρεσης του σκάφους του ναυαγίου και των σορών, στοιχείων κρίσιμων για την έρευνα και τη διαπίστωση της αλήθειας.

Σε καμία από τις υποθέσεις δεν υπήρχε ψηφιακή αποτύπωση της πορείας των σκαφών. Στη, δε, **υπόθεση του Αγαθονησίου (F.M. κατά Ελλάδας)**, πέραν της έλλειψης ηλεκτρονικών καταγραφών της επιχείρησης εντοπισμού, όπως εκτέθηκε ανωτέρω, σημαντική έλλειψη στο αποδεικτικό υλικό αποτελεί η απουσία φωτογραφικής τεκμηρίωσης του τόπου ανεύρεσης των σορών του ναυαγίου.

Ελλείψεις σε ιατροδικαστικές εκθέσεις

Στην **υπόθεση του Αγαθονησίου (F.M. κατά Ελλάδας)**, οι δεκαέξι ιατροδικαστικές εκθέσεις φέρουν σημαντικές ελλείψεις,⁶⁰ εφόσον δεν έχει ληφθεί υπόψη και δεν προκύπτει από τη δικογραφία ο ακριβής χρόνος ούτε οι συνθήκες εύρεσης της κάθε σορού – εντός ή εκτός νερού – ή ο χρόνος και οι συνθήκες μεταφοράς από τον τόπο εύρεσης στον τόπο νεκροψίας, ενώ παρά το σχετικό αίτημα των επιζώντων, δεν έχουν ληφθεί φωτογραφίες των σορών, συμπεριλαμβανομένων των δακτύλων – από όπου θα προέκυπτε το στάδιο της διαβροχής και δη το διάστημα της παραμονής στο νερό. Παράλληλα, οι ιατροδικαστικές εκθέσεις όχι μόνο φαίνονται πανομοιότυπες και δεν αναφέρουν πλήρη στοιχεία για κάθε νεκρό, μολονότι έχει προηγηθεί η αναγνώριση των θυμάτων, αλλά έχουν συνταχθεί στις 10 Απριλίου 2018, ήτοι σε χρόνο κατά πολύ μεταγενέστερο της διενέργειας της νεκροψίας και όχι το συντομότερο δυνατόν από το περιστατικό. Παρά τις ως άνω ελλείψεις, η Εισαγγελία Ναυτοδικείου Πειραιά και η Εισαγγελία Αναθεωρητικού Δικαστηρίου όχι μόνο στηρίχθηκαν αλλά προέβησαν σε αυθαίρετη ερμηνεία των συμπερασμάτων των ιατροδικαστικών εκθέσεων αναφορικά με τον κρίσιμο χρόνο του ναυαγίου. Συγκεκριμένα, έκριναν ότι «προκύπτει αδιαμφισβήτητα ότι το πολύνεκρο ναυάγιο, επιζώντες του οποίου είναι οι τρεις μηνυτές, έλαβε χώρα πρώτες πρωινές ώρες μεταξύ 6.30 και 7.00 της 17.3.2018, διαπίστωση η οποία εδράζεται και επιρρώνεται από το συμπέρασμα του ιατροδικαστή», καίτοι, κατά τις εκθέσεις, ο

⁶⁰ Για την ακρίβεια και ποιότητα των ιατροδικαστικών εκθέσεων, βλ. και ΕΔΔΑ, *Sarwari κατά Ελλάδας*, Προσφυγή 38089/12, 11 Απριλίου 2019, σκ. 118-119.

θάνατος «ποποθετείται τα μεσάνυχτα 16/3/2018 προς 17/3/2018, συν-πλην 3-4 ώρες», δηλαδή μεταξύ 8.00 πμ στις 16 Μαρτίου και 4.00 στις 17 Μαρτίου.⁶¹

Σε σχέση με τα ως άνω, η προσφάτως εκδοθείσα Εγκύκλιος 1/2023 της Εισαγγελίας του Αρείου Πάγου σε συνέχεια της *Torosian κατά Ελλάδα*, υπενθυμίζει ότι «Εάν έχει καταγγεληθεί κακοποίηση με πρόκληση σωματικής βλάβης του κρατουμένου, είναι αυτονόητο ότι η ιατρική εξέτασή του από αρμόδιο ιατροδικαστή έχει απόλυτη προτεραιότητα και πρέπει να πραγματοποιείται το ταχύτερο, ει δυνατόν αυθημερόν.»⁶²

Αποφάσεις ποινικών δικαστηρίων

Σε δύο από τις υποθέσεις, οι αρμόδιες αρχές παραλείπουν τη λήψη υπόψη προγενέστερων αποφάσεων ποινικών δικαστηρίων, οι οποίες θεμελιώνουν κρίσιμα ζητήματα για τα υπό κρίση περιστατικά. Στην **υπόθεση της Ψερίμου (Alkhatib κατά Ελλάδας)**, με προγενέστερη, αμετάκλητη απόφαση του, το Μικτό Ορκωτό Δικαστήριο Ρόδου έκρινε αθώους τους οδηγούς της βάρκας για τα αδικήματα της απόπειρας πρόκλησης ναυαγίου, της επικίνδυνης σωματικής βλάβης και της έκθεσης κατά συρροή, ενώ τους καταδίκασε μόνο για τα αδικήματα της διακίνησης μεταναστών και της παράνομης εισόδου.⁶³ Ωστόσο, οι πράξεις θέσης της δικογραφίας στο αρχείο από την Εισαγγελία του Ναυτοδικείου Πειραιά και το Αναθεωρητικό Δικαστήριο παραλείπουν πλήρως την ως άνω απόφαση, από την οποία διαψεύδονται οι καταθέσεις των λιμενικών αναφορικά με τα πραγματικά περιστατικά της υπόθεσης.

Στη, δε, **υπόθεση της Σύμης (Almukhlis κατά Ελλάδας)**, το Τριμελές Εφετείο Κακουργημάτων Δωδεκανήσου αθώωσε τους δύο οδηγούς της θαλαμηγού για τα αδικήματα της απόπειρας πρόκλησης ναυαγίου, της απόπειρας έκρηξης, τονίζοντας ότι «δεν επιχείρησαν να προκαλέσουν έκρηξη καθώς από κανένα αποδεικτικό στοιχείο δεν συνάγεται το είδος του υγρού που έριξαν στο δάπεδο και στον... εάν ήταν καύσιμη ύλη ή άλλο υγρό», αλλά και της απόπειρας ανθρωποκτονίας εφόσον δεν υπήρχε ανθρωποκτονικός δόλος.⁶⁴ Η εν λόγω απόφαση ουδόλως ελήφθη υπόψη από το Συμβούλιο Ναυτοδικείου Πειραιά, το οποίο έκρινε με απαλλακτικό βούλευμα ότι ο οδηγός του πλοίου είχε περιλούσει τον συνάδελφο λιμενικό του δράστη με εύφλεκτο υλικό και ότι νόμιμα έγινε η χρήση όπλου ως πράξη άμυνας.⁶⁵

2.4. Ποινική δίωξη των θυμάτων

Από τις παραπάνω υποθέσεις, μόνο σε δύο (Χίος, Σύμη) ασκήθηκε ποινική δίωξη και μία μόνο έφτασε στο ακροατήριο – αυτή της Χίου. Η υπόθεση εκπροσωπήθηκε από την Ομάδα Δικηγόρων για τα δικαιώματα των προσφύγων και μεταναστών, σε συνεργασία με την PRO ASYL.

Στην **υπόθεση της Χίου**, η Εισαγγελία Ναυτοδικείου άσκησε ποινική δίωξη κατά παντός υπευθύνου κατόπιν διενέργειας αυτεπάγγελτης προκαταρκτικής εξέτασης, δυνάμει

⁶¹ Ενδεικτικά, ΕισΝαυτΠειρ 6/2019, 20 Μαρτίου 2019, 24.

⁶² ΕισΑΠ, Εγκύκλιος 1/2023 «Απόφαση του ΕΔΔΑ από 7-7-2022 στην προσφυγή TOROSIAN κατά Ελλάδας – Γενικές Οδηγίες προς αποφυγή συναφών παραβιάσεων της ΕΣΔΑ», 3 Ιανουαρίου 2023, 3.

⁶³ ΜΟΔΡοδ 50-56/2015, 15 Μαΐου 2015.

⁶⁴ ΤρΕφΚακΔωδ 12/2016, 8 Ιουνίου 2016, 16.

⁶⁵ ΣυμβΝαυτΠειρ 33/2017, 11 Οκτωβρίου 2017.

σχετικών δημοσιευμάτων, κατά την οποία εξετάστηκε ως μάρτυρας ένας εκ των θυμάτων, ο οποίος εν συνεχεία δήλωσε παράσταση πολιτικής αγωγής. Δεύτερο θύμα στην υπόθεση, κάτοικος εξωτερικού, κατέθεσε μήνυση κατά παντός υπεύθυνου λιμενικού. Κατά τη διενέργεια της κύριας ανάκρισης, κατέθεσαν και οι δύο παραπάνω μάρτυρες ως πολιτικώς ενάγοντες, περιγράφοντας τα περιστατικά και αναγνωρίζοντας κατά αντιπαράσταση τους εμπλεκόμενους λιμενικούς. Κατόπιν της ταυτοποίησής τους, οι κατηγορούμενοι παραπέμφθηκαν σε δίκη ενώπιον του Ναυτοδικείου. Κατά την έκδικαση της υπόθεσης, κατέθεσε ενώπιον του Δικαστηρίου και η Διεύθυντρια του Ιατρικού Κέντρου Αποκατάστασης Θυμάτων Βασανιστηρίων (ΙΚΑΘΒ), ιατρός, η οποία είχε εξετάσει τα θύματα. Το Ναυτοδικείο καταδίκασε δύο από τους κατηγορούμενους για το αδίκημα της διακεκριμένης μορφής βασανιστηρίων, σε ποινές κάθειρξης έξι ετών και φυλάκισης τριών ετών αντιστοίχως με ανασταλτικό αποτέλεσμα.⁶⁶ Κατόπιν άσκησης έφεσης, το Αναθεωρητικό Δικαστήριο αθώωσε αμετάκλητα τους κατηγορούμενους.⁶⁷

Λόγω της αμετάκλητης αθώωσης των λιμενικών υπαλλήλων, η Εισαγγελία Πλημμελειοδικών Πειραιά, κατόπιν μήνυσης εκ μέρους των κατηγορούμενων λιμενικών, άσκησε ποινική δίωξη εις βάρος των καταγγελλόντων για ψευδί ανωμοτί κατάθεση, ψευδή καταμήνυση, συκοφαντική δυσφήμιση και ψευδορκία μάρτυρα για την ως άνω υπόθεση. Οι δύο πολιτικώς ενάγοντες καταδικάστηκαν αμετάκλητα για ψευδή ανωμοτί κατάθεση για τις από 2010 καταθέσεις τους ως πολιτικώς εναγόντων στο πλαίσιο της ανάκρισης και για την κατά αντιπαράσταση αναγνώριση (ταυτοποίηση) των κατηγορουμένων, σε ποινή φυλάκισης ενός έτους. Περαιτέρω, ο ένας εξ αυτών καταδικάστηκε για ψευδή καταμήνυση για την κατάθεση μήνυσης – η οποία στρεφόταν γενικά κατά παντός υπεύθυνου λιμενικού αφού δεν είχε γίνει ακόμη η ταυτοποίηση των εμπλεκόμενων λιμενικών – και για συκοφαντική δυσφήμιση για την από 2010 κατάθεση μήνυσης και την από 2010 κατάθεσή του ενώπιον της ανακρίτριας και την αναγνώριση κατηγορουμένων. Ο έτερος καταδικάστηκε για ψευδορκία για την από 2008 κατάθεσή του ως μάρτυρα στο πλαίσιο της προκαταρκτικής εξέτασης και για συκοφαντική δυσφήμιση για την κατάθεσή του ως μάρτυρα στην προκαταρκτική εξέταση και στην κατάθεσή του ως πολιτικώς ενάγοντος στην ανακρίτρια και στην αναγνώριση κατηγορουμένων.⁶⁸

Κατά της ως άνω απόφασης ασκήθηκε έφεση και εκ νέου καταδικάστηκαν από το Εφετείο Πειραιά για τα ως άνω αδικήματα, σε συνολική φυλάκισης ενός έτους και 20 μηνών για τον πρώτο και ενός έτους και οκτώ μηνών για τον δεύτερο.⁶⁹ Η απόφαση του Εφετείου έχει καταστεί αμετάκλητη για τον έναν, ενώ για τον δεύτερο αναιρέθηκε το 2019 από τον Άρειο Πάγο⁷⁰ και παραπέμφθηκε εκ νέου στο Εφετείο Πειραιά, το οποίο έπαυσε την ποινική δίωξη λόγω εκπρόθεσμης υποβολής της έγκλησης για συκοφαντική δυσφήμιση και λόγω παραγραφής για την ψευδορκία.

Είναι καταδικαστέες τέτοιες πρακτικές, οι οποίες ουσιαστικά εκφοβίζουν και αποθαρρύνουν τις καταθέσεις των θυμάτων περιστατικών αυθαιρεσίας και τη συμμετοχή τους στη διαδικασία αναζήτησης της αλήθειας και των ποινικών ευθυνών των δραστών.

⁶⁶ ΝαυτΠειρ 365/2013, 25 Νοεμβρίου 2013.

⁶⁷ ΑνΔικ 167/2014, 6 Νοεμβρίου 2014.

⁶⁸ ΤρΠλΠειρ 2068/2015, 27 Απριλίου 2015, 3131/2017.

⁶⁹ ΤρΕφΠειρ 1762/2018.

⁷⁰ ΑΠ 1612/2019, 1 Οκτωβρίου 2019.

3. Προτάσεις

Βάσει των παρατηρήσεων που προκύπτουν από τις ανωτέρω υποθέσεις, διατυπώνονται οι κάτωθι προτάσεις για τη διασφάλιση της τήρησης των εγγυήσεων των άρθρων 2 και 3 ΕΣΔΑ:

1. Να ενημερωθεί το κανονιστικό πλαίσιο που ρυθμίζει τις επιχειρήσεις του Λιμενικού Σώματος σε σχέση με την προστασία συνόρων και την έρευνα και διάσωση, σε πλήρη συμμόρφωση με τη διεθνή, ενωσιακή και εθνική νομοθεσία και ιδίως τον Κανονισμό 656/2014 και την Οδηγία 2013/32/ΕΕ, για να παρέχεται ορθή και επαρκής καθοδήγηση ως προς την αξιολόγηση της φάσης κινδύνου και τη διασφάλιση της ζωής και της ακεραιότητας των τρίτων επιβαινόντων κατά τη διαχείριση περιστατικών που αφορούν πρόσφυγες στη θάλασσα, καθώς και της πρόσβασης στη διαδικασία ασύλου.
2. Να διατεθούν επαρκείς και κατάλληλες υπηρεσίες διερμηνείας για την αποτελεσματική επικοινωνία των ανθρώπων με το ΕΚΣΕΔ, το 112 και τα εμπλεκόμενα σκάφη του Λιμενικού Σώματος.
3. Να τηρείται πλήρης οπτικοακουστική καταγραφή των επιχειρήσεων του Λιμενικού και της πορείας των σκαφών, για τη βελτίωση του συντονισμού αυτών, την αποτροπή περιστατικών αυθαιρεσίας και την αποτελεσματική διερεύνηση των καταγγελιών.
4. Να παύσουν άμεσα οι πρακτικές διακινδύνευσης της ανθρώπινης ζωής στη θάλασσα, όπως η αλόγιστη χρήση όπλων, οι επαναπροωθήσεις και η εγκατάλειψη ανθρώπων σε πλωτές σχεδίες.
5. Να παρεμβαίνει η Εισαγγελία Ναυτοδικείου Πειραιά άμεσα στις περιπτώσεις περιστατικών όπου εμπλέκεται το Λιμενικό Σώμα και να μη διενεργούνται προανακριτικές πράξεις από λιμενικούς υπαλλήλους, όπως ορίζει η Εγκύκλιος 1/2023.
6. Να διασφαλίζεται η λήψη καταθέσεων μαρτύρων από το σύνολο των επιβαινόντων, άλλως από ικανό αριθμό, με κατάλληλο, πιστοποιημένο και ανεξάρτητο διερμηνέα σε γλώσσα που κατανοούν.
7. Οι αυτοψίες, πραγματογνωμοσύνες και ιατροδικαστικές εκθέσεις να πληρούν τα εχέγγυα ανεξαρτησίας και αξιοπιστίας, σύμφωνα με τους διεθνείς κανόνες. Να αξιοποιούνται τα ψηφιακά δεδομένα, όπου αυτά είναι διαθέσιμα, στην ποινική διερεύνηση των υποθέσεων.
8. Οι επιζώντες ναυαγίων να παραπέμπονται άμεσα σε κατάλληλες συνθήκες διαβίωσης και υποστηρικτικές υπηρεσίες και να μην κρατούνται. Να καταγράφονται άμεσα οι αγνοούμενοι, να λαμβάνονται άμεσα δείγματα DNA και να χορηγούνται πιστοποιητικά αγνοουμένων στους συγγενείς.

Υποστήριξη Προσφύγων στο Αιγαίο (RSA)

Ιάσονα Καλαμπόκα 30

82131 Χίος, Ελλάδα

+30 22711 03721

info@rsaegean.org

<http://rsaegean.org/>

**stiftung
PRO ASYL**

Ίδρυμα PRO ASYL

P.O. Box 16 06 24

Φρανκφούρτη 60069, Γερμανία

+49 69 2423150

europa@proasyl.de

<http://proasyl.de>